

kulturu slično Wierzbickom a oboje polaze od Barthova teorijskog modela. To je kultura posebnog društvenog sloja. Njezini simboli služe za identifikaciju članovima grupe a prema drugim grupama održavaju granicu. Ključna je pri tome teza da su određenja seljačke kulture nestalna a ne jednom zauvijek određena u materijalnim artefaktima, jeziku i religiji. Ona su uvjetovana mjestom seljaka u cjelokupnom društvu u određenom vremenu. Hofer osobito naglašava važnost kulturnih elemenata u objašnjavanju ponašanja seljaka i subjektivnu stranu određivanja granica nacije. Hofer načinje i temu drugog dijela zbornika, naime da proučavanja i vrednovanja seljačke kulture ovise o društvenim interesima, te o političkim i ideološkim pitanjima.

Prilog Kutrzeba-Pojnarowe (*Utjecaj povijesti seljaštva na model tradicionalne seljačke kulture i mehanizmi njegovih preobrazbi*), kao i prilozi V. Erlich i Hofera, kritički analizira mit o homogenoj seljačkoj kulturi.

Članci skupljeni u drugom dijelu zbornika (*Simboličko ponašanje: ruralni i urbani odnosi*) kritički prikazuju modele seljačke kulture nastale u gradskoj sredini. Autori priloga, lingvisti i književni teoretičari, prikazuju gradske koncepcije seljačke kulture i njihove simboličke izraze u literaturi i socijalnoj filozofiji u 19. i 20. stoljeću u Poljskoj (Mayenowa, Pomian, Peterkiewicz), Mađarskoj (Bojtar i Nyiro) i Albaniji (Pipa). Slijedi tek kraći prikaz tih članaka jer nisu dio užeg predmeta etnologije.

Pomian (*Poljski seljak u literaturi i ideologiji*) tvrdi da iako različito vrednuju seljaštvo, romantizam i naturalizam, ta dva prevladavajuća pogleda na svijet devetnaestoga stoljeća, imaju zajedničku podlogu u nostalgiji za izgubljenim rajem sela. Za razliku od velikog Pomiana koji nalazi da seljak nije česta tema literature i filozofije u Poljskoj u 19. stoljeću, Bojtar (*Folklorni elementi u suvremenoj istočno-evropskoj literaturi*) opisuje situaciju u Mađarskoj sličniju onoj u Hrvatskoj. Naime, česta tema književnosti je seljačka kultura. Tu tematsku određenost autor tumači vezanošću istočno-evropske književnosti 19. stoljeća za razvoj književnog jezika. Početak

19. stoljeća obilježen je prosvjetiteljstvom i idealom nacionalne nezavisnosti koji se prožimaju u pokretu za jezičnu obnovu.

Nyiro (*Integracija seljaka u mađarsku književnost na početku 20. stoljeća*) i Pipa (*Seljak u suvremenoj albanskoj književnosti*) donose priloge o književnosti 20. stoljeća. Seljačka situacija postaje glavno pitanje programa društvenog napretka u Mađarskoj početkom stoljeća. To se odražava u bogatoj sociografskoj literaturi.

Pipa govori o "socijalnom neoromantizmu" u albanskoj književnosti. Ta književnost je socijalna po podršci koju pruža radikalnim društvenim promjenama a romantičarska po isticanju heroizma albanskog naroda.

Svejkovsky (*Seljak u srednjevjekovnoj slavenskoj književnosti: problem književne teorije*) analizira modele seljaštva u srednjem vijeku na Zapadu.

Dva posljednja članka razmatraju odnos pisane i usmene književnosti. U neke vrsti "ontološkom pristupu" (cf. Matejka) Doležel (*Usmena i pisana književnost: teorijske implikacije proizašle iz srpske epike*) zastupa monističku tezu o jedinstvenosti pravila naracije usmene i pisane književnosti. Nasuprot tome Matejka (*Divergentne srpsko-hrvatske tradicije usmene i pisane govorne umjetnosti*) izlaže argumente za temeljno razlikovanje tih dviju književnosti.

JASNA ČAPO

Podkulture (zbornik tekstova), 1, Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, Beograd 1985, 149 str.

Jugoslavenski etnolozi i sociolozi zainteresirani za znanstvenu literaturu o kulturi mladih, kontrakulturama i potkulturama, o njoj se mogu informirati u stranim časopisima i bibliografijama, a moraju je uglavnom nabavljati u inozemstvu i čitati u originalu. U Jugoslaviji su, uz nekoliko članaka u časopisima, do danas prevedene samo tri knjige o ovoj tematici (Theodora Roszaka, Dicka Hebdigea i Mikea Brakea). Ljubljanski časopis "Problemi"

punku je posvetio tri tematska broja, a Republička konferencija SSO Slovenije izdala je zbornik o punku u Sloveniji s opsežnom dokumentacijom o pojavi punka i reakcijama na njega. Osim spomenutih, vrlo je malo radova jugoslavenskih sociologa, a još manje radova etnologa o potkulturama, kako teorijskih, tako i empirijskih. Relativno je malo radova i o kulturi mladih (shvaćenoj kao širi pojam, bez obzira na to kako ga pojedini autori određivali). Stoga pozdravljamo zbornik *Podkulture* kao iznimno značajan i hvale vrijedan potez Istraživačko-izdavačkog centra SSO Srbije koji je, bez obzira na moguće zamjerke, sigurno razveselio sve jugoslavenske stručnjake na tom polju, te studente etnologije, sociologije, politologije i povijesti. (Izdan je u nakladi od 1000 primjeraka.)

Dosadašnji pokušaji analize potkultura u jugoslavenskom društvu uglavnom su polazili od metodologije i obrazaca iz sociologije potkultura razvijene na zapadu. Tako je, po riječima Milene Dragičević-Šešić, dominantnom kulturnom modelu najčešće suprotstavljan kontrakulturni model, no bez empirijskih istraživanja koja bi potvrdila postojanje i značaj kontrakulturnog pokreta u nas. Ona u radu *Pokušaj definisanja dominantnih i podkulturnih modela kulturnog života u Jugoslaviji* daje metodološko-hipotetički okvir za istraživanje potkultura u jugoslavenskom društvu. Smatra da temeljne razlike među ovdašnjim potkulturama valja tražiti u vrijednosnim sustavima, jer se njihova vanjska obilježja, kao i načini komunikacije, često podudaraju. Autorica navodi osnovne dominantne i potkulturne modele kulturnog života u Jugoslaviji. Određuje slojnu pripadnost nosilaca svakog modela, te (veoma uopćeno, a zbog sažetosti često i nejasno) bitna obilježja modela sa stanovišta vrednota i komunikacijskih odnosa unutar grupe, prema dominantnim kulturnim vrednotama i prema okolini. Pojam potkulture izjednačava s pojmom stila života. Na temelju društvenog statusa, vrijednosnih orijentacija, ponašanja u potrošnji, načina provođenja slobodnog vremena i društvenosti određuje tri "omladinske" (*hippy, rock, punk*) i tri "intelektualne" potkulture ("pomodne", umjetničko-stvaralačke i disidentsku umjetničko-intelektu-

alnu). Ove bi modele trebalo precizirati i razraditi u sklopu empirijskih istraživanja. Jedino tako bi se mogla provjeriti njihova valjanost.

Središnji je prilog zbornika prijevod uvodnog poglavlja u nas neprevedene knjige *Resistance through Rituals (Rituali kao oblici otpora)*, koju je londonska izdavačka kuća Hutchinson po prvi put objavila 1976. u suradnji sa Centrom za suvremena istraživanja kulture (Centre for Contemporary Cultural Studies) u Birminghamu. (Ovo navodimo zato što redakcija *Podkultura* nije našla za shodno navesti potpun bibliografski podatak o izvoru ovog prijevoda. Uz to, promaklo im je da je uz Stuarta Halla priređivač toga zbornika Tony Jefferson, a ne "Tomi Džekson"!)

Radi se o teorijskom tekstu Johna Clarkea, Stuarta Halla, Tonyja Jeffersona i Briana Robertsa prevedenom pod naslovom *Podkulture, kulture i klasa*. Za svakog zainteresiranog stručnjaka nezabilazne su ovdje izložene kritike i originalne definicije pojmova kultura, kultura grupe, kontrakultura, potkultura, omladinska potkultura, omladinska kultura. Pojam "omladinska kultura" ovdje je zamijenjen pojmom "potkultura", a zatim su teorijski rekonstruirane i analizirane poslijeratne omladinske potkulture britanske radničke i srednje klase. Analiziran je njihov odnos spram "roditeljske" kulture, te spram borbe između podređene i dominantne kulture. Teorijskim modelima potkrepljenim određenim historijskim podacima pokazano je kako su omladinske potkulture povezane s klasnim odnosima, s podjelom rada i proizvodnim odnosima u društvu, a ujedno su objasnjene posebnosti njihova sadržaja i položaja.

Članak Mikea Brakea *Nevidljiva devojka. Kultura ženstvenosti protiv muževnosti* autor nije napisao za zbornik *Podkulture*, kako bi se moglo zaključiti iz nepostojanja bilo kakvog popratnog podatka. Navedimo zato da se radi o petom poglavlju knjige Mikea Brakea koja je u nas objavljena u prijevodu Marjana Ogrinca pod naslovom *Sociologija mladinske kulture in mladinskih subkultur* (Knjižnica revolucionarne teorije 15/1983, Republiška konferencija ZSMS, Ljubljana 1984). Čitaoci će morati nabaviti slovensko ili originalno izdanje ako ih zanimaju Brakeove bilješke i bibliografski podaci na koje upućuje.

Ovdje ih naime nema! I u Brakeovom tekstu teorijske postavke potkrijepljene su rezultatima empirijskih istraživanja uglavnom britanskih autora. "Odsutnost" djevojaka u muškim potkulturama objašnjena je činjenicom da postojeće potkulture u pravilu (svaka na svoj način) istražuju i slave muškost i kao takve potiskuju djevojke. U njima se održava seksizam svijeta koji ih okružuje, dakle podređeno mjesto žene u proizvodnji i reprodukciji. Autor, međutim, optimistički ukazuje i na znakove mogućih promjena takvih odnosa.

Esej Bojana Jovanovića *Antropološki pristup istraživanju podkulture* trebao bi nam kao etnologima biti najzanimljiviji. Na žalost, uz nekoliko poticajnih, ali ne i originalnih razmišljanja, u njemu je čitav niz nepreciznosti, nejasnoća i neumjesnih digresija. Ideje nekolicine poznatih antropologa ostale su nerazrađene u naslovom obećanom kontekstu. Također, ostalo je zagonetno što autor zapravo podrazumijeva pod pojmom "podkultura" koji dosljedno upotrebljava u jednini, generalizirajući, čini se, neka (posve proizvoljno interpretirana) jugoslavenska iskustva. Na kraju kažimo da bi nepostojanje literature i bilježaka možda bilo prihvatljivo uz naslov koji ne bi pretendirao na obrazlaganje antropološkog, dakle *znanstvenog* pristupa i to *istraživanju* potkultura, te kada se Jovanović ne bi (imenom) pozivao na razne autore, a jednoga čak i citirao bez navođenja izvornika. (Srećom, Hebdige je u nas preveden, pa će upućenijem čitaocu porijeklo toga citata biti jasno.)

U tekstu *Nova levica, kontrakultura i istočne religije* Vladimir Anđelković razmatra sklonost kontrakture nastale na zapadu šezdesetih godina ka "okultnom, magijskom i egzotičnom ritualu" kao obilježje koje ju bitno razlikuje od istodobnih novljevičarskih pokreta i tradicionalnih lijevih pokreta.

Rad Györgya G. Markusa *Ideologija omladinskih podkultura* govori o oblikovanju društveno-političkih stavova mađarske omladine u osamdesetim godinama ovog stoljeća. Analizira sličnost pojedinih omladinskih potkultura u Mađarskoj s kontrakturnim težnjama na zapadu šezdesetih godina. Markus je ustanovio tri tipa takvih potkultura. Naglašava da ih ne treba razmatrati (samo) kao

rezultat "razvodnjavajućeg utjecaja" zapadne ideologije, već da treba uočavati i njihove bitne razlike od izvornog obrasca. Naime, te suvremene potkulture mađarske omladine nose ili bi mogle nositi sadržaje koji se suprotstavljaju ideologiji socijalizma. Na kraju ukazuje na društvena proturječja koja su tome uzrok, a koja su gotovo analogna onima u suvremenoj Jugoslaviji. Stoga bi ovaj tekst mogao biti osobito zanimljiv domaćim čitaocima.

Branimir Stojković u napisu *Slika masovne kulture u listu "Student"* izvještava o rezultatima analize sadržaja 21 od 29 brojeva toga lista objavljenih tokom 1983. Analiziran je tematski blok "Kultura", a pod pojmom masovne kulture podrazumijevane su sve poruke o kulturnim sadržajima posredovane sredstvima masovnog komuniciranja. Autor zaključuje da programska koncepcija "Studenta" u 1983. nije u potpunosti ostvarena jer u listu nedostaje aktivni borbeni stav u artikulaciji i afirmaciji alternativnog modela kulture. Ovaj rad shvaćamo kao početak sustavnog izvještavanja o rezultatima empirijskih istraživanja domaćih autora u narednim brojevima *Podkultura*.

Nadamo se da će izdavač uspjeti ostvariti namjeru da ovaj zbornik objavljuje dva puta godišnje, da okupi što veći broj jugoslavenskih autora koji pišu o potkulturama, te da prijevodima širi krug čitalaca sustavno obavještava o teorijskim radovima i istraživanjima potkultura u inozemstvu. No, obzirom na pionirsku ulogu *Podkultura*, bilo bi korisno zborniku dati izrazitiji karakter časopisa. To bi prije svega značilo uvesti rubriku prikaza strane, a i (nadajmo se, sve opsežnije) domaće literature. Također, čitaocima bi se više ili manje iscrpnim prikazima moglo upoznavati s organizacijom, radom i istaknutim suradnicima pojedinih znanstveno-istraživačkih centara čuvenim po rezultatima istraživanja kulture mladih. Povremeni intervjui, pisma redakciji ili ankete ne bi morali tvoriti rubrike, ali bi sigurno pospješili komunikaciju redakciji i čitalaca i pridonijeti kvaliteti ostvarivanja namjere izdavača.

Na kraju evo jednog konkretnog, a relativno skromnog zahtjeva sa stanovišta čitaoca - istraživača kulture mladih. Valjalo bi u zborniku *Podkulture* objaviti i redovito dopu-

njavati bibliografiju radova jugoslavenskih autora, kao i informaciju o prevodenju knjiga i članaka na jugoslavenske jezike. Time bi se pouzdano počela ostvarivati proklamirana uloga informiranja i okupljanja (u smislu međusobnog poznavanja) naših autora koji pišu o kulturi mladih i potkulturama, ne samo omladinskim. A to bi zasigurno pridonijelo intelektualnoj živosti posvećenoj ovoj tematici u našim prostorima.

MAJA POVRZANOVIĆ

Punk pod Slovenci (zbornik), Knjižnica revolucionarne teorije, 17, Univerzitetna konferenca ZSMS, Republiška konferenca ZSMS, Ljubljana 1985, 542 str.

Iako u zborniku *Punk pod Slovencima* nalazimo samo jedan etnološki rad, smatramo da je nekoliko valjanih razloga za njegovo prikazivanje u časopisu namijenjenom prvenstveno jugoslavenskim etnologima i folkloristima. Prije svega, do danas etnolozi u Jugoslaviji gotovo da i nisu istraživali omladinske potkulture. Teme s područja suvremene kulture mladih tek se prihvaćaju (prije svega među mladim slovenskim etnologima) kao ravnopravne drugim etnološkim temama; tek se počinje uviđati njihov značaj u razvoju naše znanstvene discipline. *Punk pod Slovencima* je knjiga o jednoj suvremenoj potkulturi u našem društvu koja bi etnologima i folkloristima morala biti zanimljiva. Uz to, vrlo je malo prijevoda inozemne teorijske literature o potkulturama, pa su utoliko značajniji ovdje objavljeni teorijski radovi slovenskih autora. Iako se radi o sociološkim i politološkim pristupima, etnologu je njihovo poznavanje nužno da bi (bilo koju) potkulturu mogao razumjeti u cijelosti. Prilozi nisu podjednako kritični, no svi pridonose objašnjenju *punka* u Sloveniji.

U uvodnom tekstu Gregora Tomca *Sporovi i sukobi druge Slovenije* čitamo o uvjetima i razlozima pojave *punka* u Sloveniji od 1977, o putovima i načinima njegova alternativnog djelovanja, o njegovim socio-kulturnim aspektima. Analiziraju se sukobi *punk* pokreta s institucijama na raznim razinama.

Dominantne strukture u Sloveniji *punk* kao kulturnu pojavu nastoje usamiti i odvojiti ili pak asimilirati. Kao društveni pokret nastoje ga uništiti. Tomc objašnjava posljedice takvog stanja na oblike i sadržaje slovenskog *punka*.

Kratkim napisom *Reakcija na punk "pokret" u nekim našim socijalno pravnim i kulturno ideološkim institucijama* Radmila Pavlovič daje polazište za detaljniju analizu uzroka i posljedica posvemašnje negativne i agresivne reakcije u naslovu navedenih institucija na *punk*. Jedan od najvažnijih mehanizama održavanja postojećih društvenih odnosa, dakle i mehanizama efikasnog suprotstavljanja *punku*, ona vidi u medijskom ovladavanju kulturno ideološkim odnosima.

Skraćena seminarska radnja iz 1983. Andreje Potokar pod naslovom *Pank v Lublan* jedini je etnološki prilog u ovom zborniku, a ujedno i jedna od rijetkih etnoloških analiza potkulturnih fenomena u Jugoslaviji. Autorica je na temelju razgovora, promatranja i sudjelovanja prikazala ponašanje ljubljanskih *punkera*, plesanje, stil njihova odijevanja i ukrašavanja, žargon s različitih područja (glazba, zabava, imenovanje osjećaja i predmeta), parole i napise na zidovima, odnos prema određenim vrednotama, te njihov način provođenja slobodnog vremena (konzumiranje određenih sadržaja koje nude sredstva masovnog komuniciranja, te sastajanje u lokalima, disko klubovima i na koncertima). Slijedeći Hebdigeovu tezu o stilu kao namjernoj komunikaciji, dotakla se percepcije *punka* "iznutra" i "izvana" kao i reakcije sredstava masovnog komuniciranja i milicije na *punk* u Ljubljani. Šteta što ovom prilogu nije posvećen veći prostor, jer su ovako i etnografski opis i interpretacija ostali na razini naznake.

Peter Barbarič piše o glazbi u članku *Pokušaj određenja kriterija vrednovanja punka*. Smatra da proizvode industrije glazbene zabave valja prvo sagledati u njezinom društvenom okružju, pa tek zatim postavljati pitanja estetike.

Polazeći od postavke da ideologija vladajućih društvenih skupina nije vladajuća društvena ideologija, Rastko Močnik u prvom dijelu teksta *Razum pobjeđuje* teorijski razmatra konkretnu ideološko političku situaciju u